



S.A.G., D.K.F., nr. 110/14
Prentkaart inzake de strijd tegen het alcoholmisbruik
(schenking van de Orde der Goede Tempeliers)

Goede Tempeliers in Gent

In 1912 kwamen in Gent enkele personen bijeen met de bedoeling een groepering op te richten voor de bestrijding van het alcoholisme. Zij noemden zich de *Loge Licht en Liefde*, afdeling 6 van de *Internationale Orde der Goede Tempeliers*, IOGT.

Bij Leen Charles had ik mij, in een van onze vele gesprekken, eens laten ontvallen dat ik al jaren op zoek was naar de *goede tempeliers* waar mijn vader het soms over had. Leen haakte onmiddellijk in op mijn verhaal. Niet alleen omdat het toeval wil dat haar studie voor het behalen van het licentiaat handelt over de middeleeuwse *Orde der Tempeliers* in Vlaanderen, maar ook omdat een tijdje geleden een

schenking van het archief van *Licht en Liefde* in het Stadsarchief belandde.

In de volksoverlevering was aan de Tempeliers een negatieve uitdrukking 'drinken als een tempelier' verbonden. Leen Charles heeft in haar eindwerk een studie gemaakt over de vervalsing van de geschiedenis van de *Orde der Tempeliers*, een middeleeuwse orde van tempelridders die zich dienstelijk gemaakt hadden als beschermers van de kruisvaarders, bewaarders van de Tempel in Jeruzalem, en door het verlenen van sociale zorg aan minderbedeelden. De auteur is in haar studie dieper ingegaan op de oorsprong en de evolutie

van de ongunstige beeldvorming, die zich in de loop der eeuwen in de volkse overlevering gevormd heeft.

De Internationale Orde der Goede Tempeliers

De leden van de IOGT zelf hadden de volgende interpretatie waarom zij zich goed noemden. 'Good Templars' was een antwoord op het losbandig leven van sommige pioniers en immigranten in Amerika en de verovering van het Westen door de uitroeiing van de Indianen, die gepaard ging met veel geweld en zwaar drankmisbruik.

In 1851 werd in de Staat New

York (Utica) de internationale organisatie voor de bestrijding van het alcoholisme opgericht door E.L. Coons, voordien voorzitter van *De Ridders van Jericho*. Zij wilde hulp bieden aan alcoholverslaafden door hen op te nemen in een geheelonthoudersorganisatie. De IOGT breidde zich uit over de VS, Canada, Groot-Brittannië, de Scandinavische landen tot in Zuid-Amerika en Australië toe. De basisprincipes berustten op gematigdheid, vrede en broederschap, in een brede betekenis van het woord, tussen mannen en vrouwen, blanken en zwarten. De Orde nam als embleem het Maltezerkruis, waarvan de breed uitlopende

armen die principes symboliseren, en omgeven zijn door een cirkel met de leuze: 'The World our Field'. Bij de grondbeginselen behoorde de consensus geen verschil te maken volgens stand, ras, geloof en geslacht, wat zeker in 1851 heel vooruitstrevend klinkt. Waar in het begin van de onthoudersbeweging de nadruk werd gelegd op gematigdheid, dan berustte in de tweede periode de onthouding op sociale en hygiënische overwegingen.

August Forel

Een belangrijk figuur in de ontwikkeling van de IOGT voor ons land was de Zwitserse psychiater August Forel. In de

kliniek kon hij zijn opvattingen over de behandeling van psychiatrische patiënten toepassen volgens het principe 'no restraint', geen opsluiting, maar steunend op arbeidstherapie, onthouding, hypnose of suggestietherapie.

Forel had al vroeg in zijn carrière belangstelling aan de dag gelegd voor het alcoholvraagstuk, wellicht gegroeid uit zijn klinische ervaring. Alcohol was volgens hem een van de belangrijkste oorzaken van de gezondheidsproblemen van de mens en een der grootste hinderpalen voor de evolutie van het menselijke ras. Forel vond een voedingsbodem voor zijn opvattingen in de IOGT, die hij onmiddellijk een nieuwe weg wilde doen inslaan. Hij wilde af van het begrip 'godsdienst' in de grondbeginselen. Hij richtte een neutrale *Internationale Orde der Goede Tempeliers* op, waar de gebondenheid aan godsdienst of een of andere 'hogere macht' als tussenkomst in het ontnuchteringproces niets mee te maken hadden.

Forel was evenmin een voorstander van gematigdheid. Hij zag alleen heil in geheelonthouding, berustend op het inzicht en de wil van het individu. In 1892 stichtte hij in Zürich de eerste Zwitserse niet-confessionele loge van de IOGT. Hij begon aan een rondreis door Europa. Een groot aantal Loges van de IOGT, waaronder de Franse, de Hongaarse, de Nederlandse, sloten aan bij de neutrale Orde.

Rond 1904 ontstonden de eerste Belgische afdelingen van de IOGT in het milieu van de ULB, die zich na een bezoek van Forel aansloten bij de niet-confessionele Orde. Dit was

S.A.G., D.K.F., nr. 110/15

Prentkaart inzake de strijd tegen het alcoholmisbruik (schenking van de Orde der Goede Tempeliers)



eveneens het geval met de Brusselse socialistische loge van Emile Vandervelde.

De IOGT in Gent

In 1911 hield de Gentse professor Pierre Hoffmann een bezielde pleidooi over de geheelonthouding op het eerste jaarlijks congres van de Belgische geheelonthouders. Hij ontpopte zich als een aanhanger van de strekking 'Forel'. Hoffmann sprak in het Frans op een Franstalig congres, en zou het jaar daarop voorzitter worden van de Nederlandstalige Gentse afdeling 6 van de neutrale IOGT. Een afdeling kon alleen door een Groot-Loge worden opgericht en Hoffmann wendde zich daarvoor tot Jacob van Rees, op dat ogenblik Vice-Tempelier van de Nederlandse Orde.

Hoffmann was geheelonthouder, kwam uit het Vlaams liberaal milieu van het Willemsfonds, en was voorstander van de vernederlandsing van de Gentse univeriteit.

Het tweede oprichtingslid van de *Licht en Liefde*, in 1912, was Rosa De Guchtenare die met hem ook geijverd had voor de stichting van het Meisjes-atheneum in Gent. De eerste leden van de Loge waren professor Paul van Oye, leerling van de bekende plantkundige Julius Mac Leod, en studenten uit het middelbaar en universitair onderwijs, vaklui, arbeiders en arbeidsters.

Met Hoffmann was ook de Guchtenare voor een Vlaamse universiteit en voor een totale vernederlandsing van de cursussen. Toen in 1914 de op vele terreinen actieve plantkundige Marcel Minnaert, student van Julius Mac Leod, lid werd, bracht hij een aantal studenten mee, die samen met de enkele maanden eerder toegetreten leden Gaston en Jet Mahy gingen behoren tot de activisten. Hoffmann nam dan een gematigder standpunt in, maar de jongelui lieten zich, onder invloed van de hevig Vlaamsgezinde dominee Jan Derek Domela Nieuwenhuis Nyeveld meeslepen in 'het activistische avontuur', en werden gegrepen in de beweging voor de bestuurlijke scheiding van de Belgische Staat.

Louis Poppe jr.

Voor de jaren twintig tot veertig levert het archief slechts fragmentarisch materiaal: enkele kwartaal- en jaarverslagen, losse verslagen en fragmenten van verslagboeken uit de jaren twintig en vanaf 1933 tot 1947.

In de jaren dertig kwam één van de belangrijkste figuren van de *Gentse Goede Tempeliers*

Edito

Begin september overviel mij een gevoel van gemis. Er stond immers geen opendeurdag op het programma: bijgevolg geen druk bijgewoonde rondleidingen, geen terugzien van vele bekenden, collega's en vrienden, geen levende muziek, nagerechten klaar maken of verorberen in de mooie binnentuin al dan niet in de regen, geen gezeul met boeken voor de tweedehands boekenstand, geen boeiende tentoonstellingen...

Door de verhuizing weg van het Prinsenhof is er geen band meer met de datum waarop de Prinsenhoffeesten traditioneel vallen. Deze datum, de eerste zondag van september, lag trouwens moeilijk. Zo onmiddellijk na de vakantieperiode betekende dit dat vele afspraken lang op voorhand moesten worden gemaakt en dat voor de praktische uitvoering slechts weinig dagen restten, wat niet altijd evident was. En het moet gezegd, het personeel van het Stadsarchief heeft er dit jaar door de verhuizing naar De Zwarte Doos al vele 'opendeurdagen' en aanverwante rondleidingen opzitten.

Een van de bedoelingen van de opendeurdag was het verzamelen van fondsen om een belangrijk archiefstuk bewaard in het Stadsarchief te restaureren of te conserveren. We doen dit reeds vanaf 2000, toen fondsen werven voor de restauratie van de hydrografische kaart uit de zestiende eeuw de doelstelling was. In 2001 was dit de digitalisering van negentiende-eeuwse fotoalbums van de opera, in 2002 het charter met de *Vrede van Gavere* (1453), in 2003 de ommeloper uit 1788 die het gebied tussen de stadsversterking en de Rietgracht in kaart brengt, in 2004 het zogenoemde *Wittenboeck*, een cartularium van circa 1440. Zal het jaar 2005 dan in het rijtje ontbreken?

Dankzij een schenking van Waanders, uitgeverij bekend van *Waar is de tijd, De tijd van toen & nu en van - een primeur - Het Gent Boek*, waarvan de verschijningsdatum op 25 november is gepland, zal dit niet het geval zijn. Het Gof-bestuur heeft beslist het geld aan te wenden voor dit doel. En om de band met de nieuwe vestigingsplaats van het Stadsarchief aan te trekken, zal worden uitgekeken naar een document dat betrekking heeft op Gentbrugge.

In 2006 zal voor de opendeurdag aansluiting gezocht worden bij plaatselijke festiviteiten. Zo hopen we deze traditie te kunnen verder zetten.

Griet Maréchal

op de voorgrond. Louis Poppe jr. zat voor als Hoofdtempelier en wist zich tijdens de volgende jaren te omringen met een vaste groep, die heel wat werk verzette. Poppe was afkomstig uit Zeeuws-Vlaanderen, en geheelonthouder. Hij was sinds 1926 lid van de Gentse afdeling. Hij zat als vertegenwoordiger van de groep in het *Nationaal Comité tegen het Alcoholisme*. Hij was gehandicapt als gevolg van kinderverlamming, en een bekende figuur in Gentse socialistische kringen. Tot na de Tweede Wereldoorlog was hij actief in de arbeidersjeugdbeweging, in spreekkoren en als secretaris van het toneelgezelschap *De Multatulikring*. Hij regisseerde de Jubileumfilm van de Textielarbeiderscentrale. Alles schijnt erop te wijzen dat Poppe een draagvlak voor de actie van de GT zocht in socialistische kringen.

Voor de periode van de Tweede Wereldoorlog ontbreken documenten. De eerste vergadering na het einde van de oorlog werd besteed aan een bespreking over 'ontrouw' aan het principe van de gelijkwaardigheid van alle mensen. Er waren klachten binnengekomen tegen een vijftiental leden betreffende een 'nationaal-socialistische leer- en levenbeschouwing die niet in overeenstemming was met onze principes van broederschap en gelijkheid'.

In 1951 verscheen het tijdschrift *Vriend of Vijand* waar de Gentse GT een breder publiek mee bereiken wou. Louis Poppe jr. deed de redactie en was verantwoordelijk uitgever. Van in het begin werd gestreefd naar een zakelijke en rustige aanpak van het alcoholvraagstuk en naar het vermijden van

emotionaliteit. In het blaadje werd zoveel mogelijk ingespeeld op de actualiteit, bij voorbeeld als in het parlement initiatieven werden besproken om de wetgeving op alcoholverbruik te wijzigen. *De Goede Tempeliers* richtten ook hun pijlen op een nieuw, zich snel verbreidend fenomeen van de welvaartmaatschappij: verkeersongevallen veroorzaakt onder invloed. Ook de jonge tempeliers hadden weer wind in de zeilen. De eens bloeiende jeugdclub *Hou ende Trou*, die tijdens de oorlog in verval geraakt was, werd weer opgericht o.l.v. Marcel Hebbelinck.

De Hebbelincks

De ijverige Hoofdtempelier Louis Poppe jr. had al heel wat jaren meegedraaid en de redactie van *Vriend of Vijand* nam heel wat tijd in beslag. Vanaf 1962 werd hij in het administratief werk meer en meer bijgestaan door Denise Hebbelinck, Marcells zuster, die bijna vier decennia lang op minutieuze wijze de wekelijkse vergaderingen heeft opgetekend. Het tijdschrift *Vriend of Vijand* en het verslagboek van 1962 tot 1998 maken een grondige studie mogelijk van de geschiedenis van de Gentse GT in de tweede helft van de twintigste eeuw.

De ouders van Marcel en Denise, Albert en Henriette Hebbelinck, hielden in Gent de eerste winkel in vegetarische en natuurproducten open. Zij hebben de Gentse GT met een nieuwe dimensie, het vegetarisme, uitgebreid.

Het aantreden van de jonge Marcel en Denise Hebbelinck, als boegbeelden van de afdeling, viel samen met een feest-

lijkheid als hulde aan het vijftigjarig bestaan. Er kwam een moderne aanpak met een aan de tijd aangepaste terminologie en vorm. *Licht en Liefde* werd omgevormd tot een vzw.

Maar de groep verloor stilaan zijn greep op de jeugd. Er werd geklaagd over de daling van het aantal bezoekers aan de zittingen. De oorzaak werd gezocht in een groter aanbod aan activiteiten overal in de stad, en aan 'gemakzucht'. De vergrijzing had toegeslagen, verjonging kwam er niet, zelfs al hadden de *Goede Tempeliers* meer en meer het accent gelegd op een bredere interpretatie van het begrip verslaving door er de strijd tegen drugs en tabak aan toe te voegen.

De viering van het vijfenzeventigjarig bestaan en de daaraan gepaarde tentoonstelling in het Toreken aan de Vrijdagmarkt, met heel interessant materiaal van de IOGT wereldwijd, betekenden een laatste opflakking. Het mocht niet baten. In 1989 werd de subsidie van het ministerie van Volksgezondheid, zonder nadere toelichting, aanzienlijk verminderd. De laatste leden hielden het nog een tijdje vol, tot in 2000 *de Orde van de Goede Tempeliers* slapend werd verklaard.

Marcel en zijn echtgenote Diane Rossel schonken het volledige bezit van het archief aan het Stadsarchief: niet alleen de documenten van de Gentse afdeling 6 van de IOGT, maar ook van de IOGT over heel de wereld, het geheel van de tentoonstelling, de vlag en de overblijvende regalia.

Denise De Weerd

Voor kok en schilder

Nadat Joannes van Bree, de zoon van Geeraert en Marie-Catherine Tollens, op 31 oktober 1781 overleden was, liet zijn weduwe op 9 november een aparte boedelstaat van de winkel in de Burgstraat opmaken¹. De winkelwaren geven aan wat voor cliënteel er over de vloer kwam; dat waren zowel de huisvrouw, de kok en de kokkin als de schilder. Dat er in een achttiende-eeuwse winkel meer dan één assortiment goederen verkocht werd, hoeft niet te verbazen. Tot enkele decennia na de Tweede Wereldoorlog beschikte een gewone buurtwinkel vaak over meer dan één specifieke handelswaar.

In de *boedelstaat* van de winkel staan de producten in groepen opgeschreven, waarbij de eetwaren en schildersbenodigdheden enigszins door elkaar staan. Wellicht noteerde de schatter of *prijzer* de producten per rek of wand.

Wat was nuttig voor het huishouden? Van Bree had 200 pond² rijst en 15 pond *baelrijs(t)*. Een goedkopere vervanging van rijst was *peirel gerst*. De ontbolsterde gerst werd gebruikt bij vlees en ter vervanging van rijst gekookt in melk. Voor de liefhebbers van zoetheid was er 258 pond poedersuiker, 45 pond wit meelsuiker, 14 pond bruine suiker, 50 pond veel duurdere *brood suiker*, 140 pond melasse en tenslotte - een flink stuk goedkoper - een *kasse candijs suiker* (ongeveer 81 ¼ pond) en nog 40 pond dito. Gezonder zoet was te vinden in de vorm van gedroogde prui-

men, rozijnen en *corinten*.

Wie specerijen wou, kon eveneens bij van Bree terecht. Hij had van alles, afhankelijk van de duurte in grote of kleine hoeveelheden: muskaatnoot, grove en gewone kaneel, venkel, kruidnagel, peper, anijs en hertshoorn. Mediterraan koken was in 1781 best mogelijk: de winkel had 8 stopen³ olijfolie in voorraad.

Veel kruiden werden ook medicinaal gebruikt. Zo was zoethout of *calissiehout*, de wortel van de *glycyrrhiza*, goed tegen hoest, heesheid en allerlei borstkwalen. Het werd ook kleingesneden en samen met de koffie gekookt⁴. Van Bree had ook de twee soorten thee, die op het einde van de achttiende eeuw zeer in trek waren: de *thé bohe(a)* en de

Illustratie uit den Nederlandschen herbarius ofte kruidboek der voornaamste Kruiden, tot de Medicijne, spijsbereidingen en Kunstwerken dienstig, van Stephaan Blankaart, uitgegeven bij Jan ten Hooft in Amsterdam, 1698. Uit de beschrijvingen bij de planten is duidelijk dat er geen strikt onderscheid is tussen de toepassing in de keuken of in de verbereiding.

Pag. 208.



groene thee, beide van Chinese herkomst.

Ook nuttig in het huishouden waren *solferwieken* en wierook. Wanneer de lichaamsgeur van de huisgenoten door het gebrek aan hygiëne weer niet te harden was, brandde men al gauw wat wierook. Zich wassen met zeep was wel mogelijk, maar niet echt gebruikelijk. Van Bree verkocht *Spaense zeep* en voor hardnekkiger vuil, soda.

Ook kon men bij hem terecht voor *grauw papier* waarvan hij 25 riemen⁵ in voorraad had.

De (huis)schilder had bij Van Bree een overvloedige keuze aan pigmenten en schildersbenodigdheden. De winkelinventaris is vergelijkbaar met de lijsten opgenomen in de *Nieuwen Verlichter der Konst Schilders, vernissers, vergulders en Marmelaers*. Philippe Gimblet en Gebroeders, boekdrukkers en boekverkopers op de Korenmarkt, gaven het eerste deel uit in 1787. In 1788 verscheen het tweede deel dat werd verkocht in *In den gulden Bybel*, gelegen in de Veldstraat. Wit was een van de meest gebruikte pigmenten. Er was gewoon en gemalen loodwit, *seruyse* (van het Franse *céruse*, loodwit), *Cremits* of Kremserwit (zeer zuiver soort loodwit in blokjes) en schelpwit (loodwit in schilfers) met een totaal gewicht van 2.387 pond of 1.035 kg. Het was een letterlijk loodzwaar pigment dat ook zeer giftig was. Maar omwille van zijn eigenschappen - gemengd in olie verzeept het pigment en vormt het een taaie en zeer sterke verflag - was het bij schilders zeer geliefd. Natuurlijk had Van Bree ook lijnolie in voorraad, waarin de

schilders zelf het pigment konden wrijven om de verf mee aan te maken⁶

Van Bree verkocht gele pigmenten zoals grote hoeveelheden *bruynen* en *gemaelen heelen ocker*, verschillend van kleur van het Engelse oker dat minderwaardig was aan het Franse pigment. Verder had hij giftige pigmenten zoals *opriement* of auripigment (natuurlijk zwavelarsenicum), eveneens vermeld als koningsgeel en *litarge* of *loodglit*, een geel pigment dat ook als droogmiddel aan olieverf werd toegevoegd. Napelsgeel was een duurzame en dure verfstof bestaande uit het giftige loodantimonaat. *Schijtgeel* of *schietgeel*, ook zinkgeel genoemd, werd voornamelijk in waterverf gebruikt. *Backersgeel* staat eveneens in de pigmentenlijst

van van Bree, maar is niet te vinden in het schildersboek.

Aan blauwe pigmenten ontbrak het zeker niet. De winkel verkocht ultramarijn, Berlijns of Pruisisch blauw dat de Berlijnse verffabrikant Diesbach in 1704 had ontdekt en *blauw asschen* of Engelse as (weinig lichtecht). Voorts was er mineraal blauw (minderwaardig Berlijns blauw), *gemeen bleekblauw*, *bleekblauw* en *bruynen blauw*, allemaal pigmenten die niet voor olie- maar voor waterverven waren geschikt. Hier moet ook het lakmoes, een extract van verschillende soorten korstmos, worden vermeld. Lakmoes is op zich geen pigment maar een reagens dat door zijn hoge pH-gehalte kalk blauw kleurt. Voor de (kalk)witters had Van Bree twee tonnen Mechelse kalk in voorraad.

Het oude maar zeer giftige

Titelblad van het tweedelige boek of de Nieuwen verlichter der Konstschilders, vernissers, vergulders en marmelaers, uitgegeven door Jan Gimblet in Gent. Het eerste deel verscheen in 1777, het tweede in 1778. Alle toen gebruikelijke pigmenten en hun oorsprong staan erin vermeld



NIEUWEN
VERLICHTER
DER
KONST-SCHILDERS, VERNISSERS,
VERGULDERS
EN
MARMELAERS,

EN ALLE ANDERE LIEFHEBBERS DEZER LOFBAARE KONSTEN.

INHOUDENDE IK HOOFDSTUKKEN.

I. De konst van bereydinge, behandeling, bewerkinge en beschileringe der buite soorten van Lakken en Vernissen II. Bereydinge en behandeling van Spiritus Vernissen, &c. III. De Verguldkonst in't algemeyn, haere Toebereydingen en Gereedschappen. IV. Van het Water-verguldfel, betaende in zeventien Werkingen. V. Van het Verguldfel met Olie, als ook met Glans-Vernis-Olie, op Ruytgen, Meubelen, &c. VI. De wetenschap van het Marmeren, als ook de bereydinge der schoone Vernissen daer toe dienlich. VII. De naemen en hoedaigheden der voornaemste soorten van Marmert-beenen, als ook de maniere om de zelve wel naer te maeken in't Schilderen. VIII. Den waeren Hays-Schilder, ofte de simpele Schilderinge met Olie, alsmede de Handeling van vercheide Geheymen in de Schilderkonst, het Vernissen, Vergulden en Marmeren, alsmede de Verlijpinge op de nuttigheid der Printen, ende de Onderwijzinge tot de kennisse der Schilders, &c.

In't licht gegeven tot nut van het Publiek, door verscheyde Liefhebbers der Schilderkonst.

AN EN EXPERIENTIA ERGAT.

TWEDE DEEL.

Men heeft'er bygevoegt 254 Levens-Beschryvingen der voornaemste Konst-Schilders van Flaanders en Brabant, in het Rechtergeest van Zyne K. en K. Majesteyte, te weten 156 geboortig van Antwerpen, 34 van Brussel, 19 van Vechelen, 18 van Brugge, 7 van Gend, 3 van Ipran, 3 van Cortryck, 3 van Herouval, &c.

Verrijd met koperse Placten en Portraiten van Konst-Schilders.

LOT VEEND.

By JAN GIMBLET, Boekdrukker en Boekverkooper, in de Veldstraat, in den gulden Bybel.

M. DCC. LXXVIII.

Spaans groen kon zeker niet ontbreken. Daarnaast had Van Bree ook Chinees groen, sapgroen (groen van planten), *gedestilleert groen* en *bockgroen*, groene pigmenten die meer geschikt waren voor waterverf.

Ook de rode pigmenten waren goed vertegenwoordigd. Van Bree had een beperkte hoeveelheid van het peperdure karmijn en het minder dure cochenille, maar hij beschikte over zeer veel Engels roodpigment. Er was ook een aanzienlijke hoeveelheid loodmenie, nog een giftig pigment dat een harde en sterke olievert oplevert. Voorts waren daar nog *Persiaens rood*, *rode aarde*, *dodekop*, drie pigmenten die veel ijzeroxide bevatten en Chinees en gewoon vermiljoen (giftige zwavelkwikverbinding). *Oostiens rood*, waarschijnlijk *Draekenbloed* volgens het schildersboek, en *gemeene lack* waren rode pigmenten die meestal in waterverf werden gebruikt. Meekrap was een kleurstof voor textiel en kon slechts indirect door neerslaan op krijt als pigment door de schilder worden gebruikt.

Als hij bruine pigmenten nodig had, kon de schilder *Ceulsaerde* of Kasselse aarde en (gemalen) omber bekomen. Het assortiment zwarte pigmenten was beperkt tot drie: het veel gebruikte wijngaardzwart, verkregen door het branden van loten van wijnstokken en het *tonnekenszwart*, roet van de verbranding van pek. Potlood werd niet gebruikt in olievert, maar diende voor het zwarten van kachels, ijzeren platen, en zo meer.

Verder kon de schilder extracten maken van (blauwe) galnoten,

Franse bessen, *baynoten*, *provintiehout* (soort rood verfhout), *furnambucqhaut* (rood Brazielhout) en *fucethaut* (geel *fizethout* uit Hongarije). Dit leverde hem kleurstoffen op die hij kon neerslaan op krijt of pijpaarde om pigmenten te maken.

De schilders gebruikten niet alleen olievert op basis van lijnolie, *heulolij* (papaverolie) en terpentijn. Veel muren en plafonds werden niet gekalkt, maar met lijmvert geschilderd. Hiervoor vonden de schilders bij van Bree Mechelse, *formaeten gemeene* lijm, waarschijnlijk beenderlijm maar merkwaardig genoeg geen krijt, een van de noodzakelijke bestanddelen van lijmvert. Om de vert veegvast te maken werd er aluin aan toegevoegd. Voor gewone (transparante) waterverven bestonden diverse soorten gom als bindmiddel. De schilders konden ook de ingrediënten voor vernis kopen: kopalhars (harde recent-fossiele harsen van 2 à 3.000 jaar oud), *gomme dragant* (*Sandragon* of Drakenbloed voor goudverniss), *gomme gut* (gomhars afkomstig van verschillende soorten Indische *Garcinia*-soorten), en *gom lack* (schellak).

Verfpenselen en borstels waren in verschillende types en in tientallen dozijnen voorradig.

Bladgoud leggen? Geen probleem. In de winkel lag er een grote hoeveelheid bolus voor de ondergrond naast *22 boukxkens grof gaut* en *14 oncen brons gaut* en vislijm. Het aanwezige puimsteen diende om de ondergrond voor te bereiden.

De winkel was ook een drogisterij met producten als witte en blauwe vitriool (zink- en kopersulfaat), koperrood (zoutachtig scherp zuur uit de kopermijnen), potas (koolzuurplantenloogzout voor het uitbijten en vasthouden van houtverven), *iepenas*, *aemeldonck*, *gebranden* en *roomsen alluyn*, *rauwe* en *witte wijnsteen* (verbetert de vastheid van de verven), *borax*, *salpeter*, *solfer* en ammoniak. En tenslotte vond de stukadoor er varkenshaar om door de kalkmortel te mengen.

Eén ding staat vast. Uit de *boedelstaat* blijkt dat er ergens in de Burgstraat een pand was, waar kok én schilder hun gading vonden. Maar werd voor de eetwaren en voor de giftige pigmenten dezelfde schep gebruikt?

Guido Everaert

¹ SAG, reeks 332, nr. 782, bundel 27. met dank aan Luc devriese voor het ter beschikking stellen van deze boedelkaart

² 1 pond (lb) = 433,85 gram,
1 once = 30,9 gram

³ 1 stoop = 2,3064 liter

⁴ Stephaan Blankaert, Den nederlandschen herbarius, Amsterdam, 1698

⁵ 1 riem of rame = 20 handen of mains of cahiers = 480 bladen in Holland en 500 bladen in Frankrijk

⁶ Zie ook: G. Everaert, In Geuren en kleuren, Cahier nr. 12, VIAT, Gent, 1999

Link

S.A.G., A.G., L25/1b

PAfbeelding van koning Dagobert naar een beeld in de St.-Pieterskerk



Op 13 mei 2005 opende De Zwarte Doos aan de Dulle-Grietlaan in Gentbrugge. Het nieuwe historisch erfgoedcentrum van de Stad Gent huisvest het Stadsarchief én de Dienst Stadsarcheologie. Beide stadsdiensten werken er aan gemeenschappelijke projecten rond het verleden van Gent. Tussen de coulissen van de grote verhuisoperatie door zag Het Gent Boek het licht. Ter gelegenheid van dit samengaan van de beide diensten vatte Uitgeverij Waanders uit Zwolle het plan op om in hun reeks *Vaderlandse Geschiedenis* een Gent-boekje te realiseren. Het werk beoogt zeker geen volledige, diepgaande Gentse geschiedenis. Het is opgevat als een originele benadering van Gent. Aan de hand van stukken uit De Zwarte Doos en de collectie Gent kozen stadsarchivaris Leen Charles en stadsarcheoloog Marie Christine Laleman een vierhonderd onderwerpen. Het is een eigenzinnige keuze die de lezer meeneemt doorheen vele eeuwen verleden van de stad. De hoofdlijnen van de Gentse geschiedenis worden aangevuld met markante gebeurtenissen, kleurrijke personages en weetjes. Op 25 november 2005 wordt Het Gent Boek in De Zwarte Doos officieel aan het publiek voorgesteld. Meer informatie hierover volgt!

colofon

@rchieflink is de driemaandelijks nieuwsbrief van 't Archief. Gent on Files, een ondersteunende vzw voor het Stadsarchief van Gent

Het abonnement is begrepen in de lidmaatschapsbijdrage: 13 *euro* individuele leden, 15 *euro* gezin, 25 *euro* steunende leden en 250 *euro* ereleden.

Een los nummer kost 4 *euro*.

**Nieuw rekeningnummer:
000-3252077-55**

Adres GOF

p.a. De Zwarte Doos Stadsarchief,
Dulle-Grietlaan 12, 9050 Gentbrugge
Tel (09)266 57 60

E-mail stadsarchief@gent.be

Website: www.archieflink.centerall.com

Coördinatie en eindredactie

Valérie Meillander

Christine Duthoit

Verantwoordelijke uitgever

Griet Maréchal, Visserij 11,
9000 Gent

ISSN - nummer: 1376-2966

Foto's

Carlos Hourez,
tenzij anders vermeld

Vormgeving

Evé Grafica - Erika Vanderstockt,
Gent, GSM: 0486/51.78.88

Druk

J. Verbeke, Gent

Inhoud

- **Goede Tempeliers in Gent** 1
- **Editio** 3
- **Voor kok en schilder** 5
- **Link** 8